

Κέρκυρα 25.09.1944:

Το ιστορικό μιας αναγκαστικής προσγείωσης

Γιώργος Ζούμπος

Ένα σχετικά άγνωστο επεισόδιο του τελευταίου πολέμου είναι η αναγκαστική προσγείωση, λόγω βλάβης, αμερικανικού βομβαρδιστικού τύπου B-24 J Liberator στο λιβάδι του Ρόπα στις 25 του Σεπτέμβρη του 1944, η διάσωση όλων των μελών του πληρώματος και η προώθησή τους στην Ήπειρο. Στα κατά καιρούς δημοσιεύματα υπάρχουν σφάλματα, αλλά τα τελευταία χρόνια η βιβλιογραφία, ο αποχαρακτηρισμός αμερικανικού αρχαιακού υλικού και η διαδικτυακή δημοσίευση αναμνήσεων επιζώντων μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια σαφή εικόνα για τα συμβάντα της Δευτέρας 25 του Σεπτέμβρη 1944, τι προηγήθηκε και τι ακολούθησε.

Η 461^η Ομάδα Βομβαρδισμού

Στις 29 του Μάη του 1943 συγκροτείται στις Η.Π.Α. η 461η Ομάδα Βομβαρδισμού η οποία αποτελεί τμήμα της 49ης Πτέρυγας Βομβαρδισμού της Αμερικανικής Αεροπορίας και περιλαμβάνει βαρέα βομβαρδιστικά μακράς ακτίνας τύπου Consolidated B-24 Liberator. Τίθεται σε επιχειρησιακή ετοιμότητα την 1^η του Ιούλη του 1943 στο Wendover Field της Utah και η σύνθεσή της περιλαμβάνει τις μοίρες βομβαρδισμού με αριθμούς 764, 765, 766 και 767. Στις 29 του ίδιου μήνα γίνεται στο Gowen Field Boise του Idaho επιλογή προσωπικού και στις 29 του Σεπτέμβρη στο Wendover αρχίζει η παραλαβή αεροπλάνων και η εκπαίδευση. Στις 28 του Οκτώβρη η Ομάδα μεταφέρεται στο Hammer Field κοντά στο Fresno της California.

Η Ομάδα συμπληρώνει όλες τις φάσεις της εκπαίδευσης και στις 31 του Δεκέμβρη 1943 αξιωματικοί και πληρώματα εδάφους μετακινούνται σιδηροδρομικά στο Camp Patrick Henry, Newport News της Virginia. Αναχωρούν για την Ιταλία στις 12 του Γενάρη 1944 επιβαίνοντας σε τέσσερα Liberty.

Τα αεροπλάνα απογειώνονται από το Hammer Field στις 15 του Γενάρη για το υπερπόντιο ταξίδι τους με προορισμό την Ιταλία. Πρώτος σταθμός το Hamilton Field στο San Francisco. Επόμενες στάσεις είναι: Palm Springs της California, Midland

του Texas, Memphis του Tennessee, Morrison Field στο Palm Beach της Florida και στις 25 το Waller Field στο νησί Trinidad.

Στις 26 η Ομάδα απογειώνεται για το Belem της Βραζιλίας και στις 27 για τη Fortaleza της ίδιας χώρας, τελευταίο σταθμό πριν διασχίσει τον Ατλαντικό. Έχει ήδη κάνει ταξίδι 9.000 km και υπολείπονται 7.000 Km ως την Ιταλία.

Η 461^η Ομάδα απογειώνεται από τη Fortaleza στις 28 του Γενάρη του 1944, ώρα 21:00' με προορισμό το Rufisque στη Γαλλική Δυτική Αφρική, νοτιοανατολικά του Dakar, όπου φτάνει το βράδυ της επόμενης μέρας 29 του Γενάρη μετά από ταξίδι 3.200 km.

Αργά το απόγευμα της 30^{ης} του Γενάρη η Ομάδα προσγειώνεται στο Marrakesh στο Γαλλικό Μαρόκκο. Ενωρίς το απόγευμα της επόμενης μέρας προσγειώνεται στην Teleghma της Αλγερίας και στις 2 του Φλεβάρη στην Oudna της Τυνησίας, κοντά στην Τύνιδα, ολοκληρώνοντας το μεγαλύτερο μέρος του ταξιδιού.

Στις 22 του Φλεβάρη η 461^η Ομάδα απογειώνεται από την Oudna, διασχίζει τη Μεσόγειο προς τη Σικελία και φθάνει στον προορισμό της, το αεροδρόμιο του Torretto, κοντά στην Cerignola της Foggia, όπου ήδη έχει φτάσει το προσωπικό εδάφους. Η πρώτη αναφορά σημειώνει 376 αξιωματικούς, 1620 άνδρες και 51 Liberator. Η 461^η Ομάδα εντάσσεται στη 49^η Πτέρυγα Βομβαρδισμού της 15^{ης} Αεροπορικής Δύναμης.

Κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων 13 μηνών στην Ιταλία, η 461^η Ομάδα πραγματοποιεί 214 στρατηγικές και τακτικές αποστολές σε κάθε μία από τις οποίες λαβαίνουν μέρος κατά μέσο όρο 29 βομβαρδιστικά με ελάχιστο αριθμό 3 και μέγιστο 43.

Η 461^η Ομάδα επιστρέφει στις Η.Π.Α. τον Ιούλη του 1945, διαλύεται στις 28 Αυγούστου της ίδιας χρονιάς και το προσωπικό αποστρατεύεται.

Τα διακριτικά των αεροπλάνων της 461^{ης} ομάδας

Όταν η 461η Ομάδα φτάνει στην Ιταλία, όλα τα αεροσκάφη έχουν το εργοστασιακό γκρι χρώμα. Εκτός από διάφορα σχέδια στο ριναίο τμήμα, οι μόνες άλλες σημάνσεις στο αεροσκάφος είναι οι σειριακοί αριθμοί στο κάθετο ουραίο.

Με την ένταξη στην 49η πτέρυγα βομβαρδισμού εφαρμόζονται νέες σημάνσεις υψηλότερης ορατότητας. Το επάνω μισό του κατακόρυφου σταθεροποιητή βάφεται κόκκινο και το αναγνωριστικό της 461^{ης} ομάδας είναι ένα επίμηκες ορθογώνιο ζωγραφισμένο στο κάτω μισό του σταθεροποιητή.

Κάθε αεροσκάφος αναγνωρίζεται από ένα μεγάλο αριθμό στο εμπρός μέρος της ατράκτου αλλά και στο πίσω μέρος.

Αυτοί οι αριθμοί αφορούν τη μοίρα στην οποία είναι ενταγμένο το αεροσκάφος.

25 Σεπτέμβρη 1944 – Αποστολή αρ. 107

Στις 11:00' το πρωί της Δευτέρας 25 Σεπτέμβρη 1944, η 461^η Ομάδα με 28 αεροπλάνα, απογειώνεται από το Torretto Field για την τελευταία αποστολή του μήνα (έχει αριθμό 107) με στόχο τις λιμενικές εγκαταστάσεις της Σαλαμίνας και του Σκαρμαγκακά και εναλλακτικούς στόχους τον Πειραιά και το Στενό της Χαλκίδας. Ένα ελαφρύ βομβαρδιστικό P-38 θα επισημάνει τον τελικό στόχο 20 λεπτά πριν φθάσουν τα B-24 και θα μεταδώσει στα VHF.

Η 461^η Ομάδα βρίσκεται στις 11:12' σε ύψος 7.000 ποδών πάνω από το Bonino με πορεία 74°. Χίλια πόδια ψηλότερα βρίσκεται η 451^η Ομάδα που έχει απογειωθεί από το γειτονικό αεροδρόμιο του Castelluccio. Ο σχηματισμός δεν έχει συνοδεία καταδιωκτικών και κατευθύνεται προς την Αδριατική. Περίπου δεκαπέντε λεπτά αργότερα εκτελεί ελαφρά στροφή δεξιά. Στις 12:32' βρίσκεται σε ύψος 18.000 ποδών πάνω από τη λίμνη του Βουθρωτού και ακολουθεί πορεία προς το σημείο προς το Μαλιακό κόλπο, από όπου θα στραφεί προς το στόχο. Οι κυβερνήτες δεν διαθέτουν πρόγνωση καιρού και τα B-24 πρέπει να βρίσκονται πάνω από το στόχο στις 13:30', σε ύψος 22.000 ποδών η 451^η Ομάδα και σε ύψος 23.000 ποδών η 461^η. Μετά το βομβαρδισμό θα ακολουθήσουν την πορεία της επιστροφής με πρώτη στροφή στις 210° και πιθανή επιστροφή στη βάση στις 15:30'. Η διαταγή επισημαίνει ότι δεν πρέπει να χτυπηθούν κτίρια με νοσοκομειακούς σταυρούς, ούτε άλλοι στόχοι στην Αλβανία ή την Ελλάδα. Αν χτυπηθεί το στενό της Χαλκίδας, αυτό θα γίνει μόνο σε περίπτωση αδιαμφισβήτητης παρουσίας υποβρυχίων

Το άτυχο B-24

Ένα από τα B-24 της 767^{ης} μοίρας της 461^{ης} Ομάδας έχει αναγνωριστικό αριθμό 72 στην άτρακτο και σειριακό 44-41069 στο σταθερό κάθετο ουραίο. Κυβερνήτης είναι ο υποσημηναγός Ralph E. Newton και έχει ενδεκαμελές πλήρωμα.

Η πτήση είναι ομαλή μέχρι τα ελληνικά σύνορα. Στις 12.55' ο σχηματισμός βρίσκεται ήδη 35 μίλια μέσα στο ελληνικό έδαφος και πετά κοντά στην Άρτα, όταν

το B-24 του Newton που βρίσκεται στη θέση νο 2, στα δεξιά του σχηματισμού απομακρύνεται από αυτόν. Ο κινητήρας αρ. 1 έχει πιάσει φωτιά. Το πλήρωμα την αντιμετωπίζει και το σκάφος πετά πάλι μαζί με τα υπόλοιπα για λίγη ώρα. Σύντομα όμως ο Newton απομακρύνεται από το σχηματισμό, κατεβάζει τους τροχούς και παίρνει πορεία επιστροφής στη βάση. Η ορατότητα στην περιοχή είναι μεγαλύτερη από 10 ναυτικά μίλια και η οροφή νεφών μεγαλύτερη από 10.000 πόδια.

Ήδη τα B-24 βρίσκονται λίγα μίλια Β.Α. του Αμβρακικού και οι κυβερνήτες άλλων αεροπλάνων σημειώνουν ότι είδαν το B-24 του Newton τελευταία φορά κοντά στον Αμβρακικό κόλπο στη νοητή ευθεία που σχηματίζουν τα χωριά Μπότσι και Βρεστενίτσα (σήμερα Μεγαλόχαρη και Πηγές Άρτας αντίστοιχα).

Στις αναφορές τριών κυβερνητών της Ομάδας επισημαίνεται ότι οι κινητήρες δούλευαν, το B-24 του Newton ήταν σε μεγάλο ύψος, φαινόταν ότι ήταν υπό έλεγχο και μπορούσε να προσγειωθεί ομαλά ή ότι σε έκτακτη κατάσταση το πλήρωμα είχε χρόνο να το εγκαταλείψει.

Από τη στιγμή που το τραυματισμένο B-24 εγκαταλείπει το σχηματισμό, σταματούν να μας δίνουν ειδήσεις οι αναφορές των αεροπορικών αρχείων. Υποθέτουμε ότι ο Newton επιχειρεί να επιστρέψει το τραυματισμένο B-24 στο Torretto, αλλά η εξέλιξη είναι διαφορετική. Το αεροπλάνο κατορθώνει να διασχίσει περίπου 80 μίλια με ταχύτητα σχεδόν 100 κόμβων, ρίχνει τις βόμβες στη θάλασσα και λίγο μετά τις 2 το μεσημέρι πετά πάνω από το νότιο τμήμα της Κέρκυρας.

Στο Λιβιάδι του Ρόπα

Διηγείται ο αείμνηστος Αντρέας Σταματόπουλος: *«Στις 14.50' της 25ης Σεπτεμβρη 1944 ένα Αμερικανικό βομβαρδιστικό CONSOLIDATED B-24 J LIBERATOR εμφανίστηκε από τα νοτιοανατολικά του νησιού κάνοντας έναν ασυνήθιστο θόρυβο.*

Αυτόπτες μάρτυρες είπαν ότι από τον κινητήρα Νο 4 (outer starboard engine) έβγαине καπνός, ενώ ο τριπτέρυγος έλικας γύριζε πολύ αργά. Το βομβαρδιστικό έκανε τρεις βόλτες επάνω από το Λιβιάδι του Ρόπα, ενώ οκτώ από τα μέλη του πληρώματος και ένας δημοσιογράφος έπεσαν με αλεξίπτωτα. Και οι εννιά έπεσαν ανατολικά του δρόμου του Λιβαδιού. Το σκάφος έκανε αναγκαστική προσγείωση (με σηκωμένο το σύστημα προσγείωσης) με την κοιλιά στο Λιβιάδι και στον άξονα Βορρά- Νότου, πέφτοντας σε ένα κοπάδι από γάλικα από τα οποία και σκότωσε δεκαοχτώ!

Από το βομβαρδιστικό βγήκαν οι δύο πιλότοι παίρνοντας μερικά πράγματα. Αμέσως το πυροβόλησαν και αφού έπιασε φωτιά και καίγοταν επί μία ώρα, κόπηκε στα τέσσερα.

Μετά την προσεδάφιση, το B-24 δέχτηκε Γερμανικά πυρά από τους λόφους στα Δυτικά, αλλά είναι άγνωστο αν τραυματίστηκε κάποιος.

Οι δύο πιλότοι διέσχισαν το δρόμο και κατευθύνθηκαν προς το Τεμπλόνι. Λίγο μετά ο ένας έβαλε επίδεσμο στο κεφάλι του και στο σημείο που σταμάτησαν εγκατέλειψαν ένα κράνος και μία φωτογραφική μηχανή διαστάσεων 75X35X30 εκατοστών. Μαζί τους πήραν μία βάλιτσα και κατά μία πληροφορία και ... τέσσερα από τα γάλικα που σκοτώθηκαν κατά την προσγείωση.

Τα έντεκα μέλη του πληρώματος έκρυψαν από τους Γερμανούς, που χτένιζαν την περιοχή, οι πατριώτες αντιστασιακοί του Τεμπλονιού και του Ποταμού...»

Η Μαρία Σγούρου σημειώνει ότι από τα μέλη του πληρώματος, οι οκτώ πέφτουν μέσα στο κτήμα του Κ. Ζερβουδάκη (οργανωμένου στον ΕΔΕΣ), που μιλά πολύ καλά αγγλικά και οι άλλοι τρεις κοντά. Το αλεξίπτωτο μάλιστα του ενός σκαλώνει σε μια ελιά.

Ο Ζερβουδάκης και οι άνθρωποί του, ανάμεσα στους οποίους και ο Έκτορας Λέλλας, συγκεντρώνουν τους αεροπόρους και κρύβουν τα αλεξίπτωτα. Στη συνέχεια ο Ζερβουδάκης φεύγει για την πόλη προκειμένου να συνεννοηθεί με την οργάνωσή του για τη μετακίνησή τους.

Πρώτος σταθμός των αεροπόρων είναι ο Ποταμός, στο πατρικό σπίτι του ταγματάρχη Νίκου Κασταμονίτη, στρατιωτικού διοικητή του ΕΔΕΣ Ποταμού, Κοντοκαλιού, Καναλιών και Άφρας. Είναι ένα απόμερο σπίτι, κατάλληλο για κρησφύγετο. Φτάνουν εκεί ντυμένοι χωροφύλακες, ανάμεσα σε αληθινούς χωροφύλακες. Τις στολές προμηθεύει ο Ευάγγελος Παντέχης, αξιωματικός της χωροφυλακής που υπηρετεί στον Ποταμό.

Σύμφωνα με τη διήγηση του Ανδρέα Σταματόπουλου: «Δύο τρεις μέρες αργότερα, ο Κρητικός ταγματάρχης της Χωροφυλακής Τσιριλάκης, ο ταγματάρχης της Χωροφυλακής Βασ. Κατσαούνος και ο ενωμοτάρχης Βασ. Παντέχης, φρόντισαν να ντυθούν οι έντεκα αεροπόροι με στολές χωροφυλάκων για να περάσουν ελεύθερα σε μικρές ομάδες μέσα από τον Ποταμό»

Η πρώτη ομάδα αναχωρεί για τη Λευκίμμη με τον Έλιοτ Αργυρό και τον ταγματάρχη Ασημάκη Κανακάρη και η δεύτερη λίγα εικοσιτετράωρα αργότερα με τον ενωμοτάρχη Ευάγγελο Παντέχη. Η πρώτη ομάδα ακολουθεί τη διαδρομή: Ποταμός-Πέλεκας-Κουραμάδες-Άγιος Ματθαίος-Χλωμός, όπου συναντιούνται με το Νίκο

Τσουκιά. Ο τελευταίος έχει ήδη έλθει σε επαφή με τη στρατιωτική διοίκηση του ΕΔΕΣ Λευκίμμης. Εκτός όσων αναφέρθηκαν, στη μετακίνηση βοηθούν οι: Νικόλαος Σαββανής, Δημήτριος Αλαμάνος (Συναράδες), Σπύρος Λαβράνος (Χλωμός) και ενδεχομένως πολλοί άλλοι. Είναι ήδη Πέμπτη 28 του Σεπτεμβρη.

Η πρώτη ομάδα φτάνει μεσάνυχτα στη Μεσογγή, στο κτήμα του Σπύρου Βούλγαρη και φιλοξενείται στο σπίτι της δωδεκαμελούς οικογένειας του Δημήτρη Ρώσση ο οποίος είχε ειδοποιηθεί από το δικηγόρο Σπυρίδωνα Χαλικιόπουλο. Λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο μακριά, στο αρχοντικό Κρητικού, φιλοξενούνται ο συνταγματάρχης Ιωάννης Μεταξάς, ο ταγματάρχης Αθανάσιος Καββαδίας και άλλοι αξιωματικοί του ΕΔΕΣ. Ένα 24ωρο αργότερα και με το φόβο να ανακαλυφθούν οι φιλοξενούμενοι, φτάνουν στο σπίτι του Ρώσση οι Μεταξάς, Καββαδίας, Τσουκιάς και δύο ακόμα άτομα, που συζητούν για πολλή ώρα με τους Αμερικάνους. Σύντομα, μέσα στο σκοτάδι μετακινούνται στη θέση Κόντρακας, όπου τους περιμένει βάρκα, που διέθεσε Περιβολιώτης, για να τους πάρει στην Ήπειρο, ώστε να έλθουν σε επαφή με τις ομάδες του Ζέρβα. Η βάρκα έχει πλήρωμα τον φοιτητή της ιατρικής Νίκο Αργυροκαστρίτη και τον αδελφό του. Είναι βράδυ της 2ας Οκτώβρη όταν ολοκληρώνεται η μεταφορά της πρώτης ομάδας. Από την ηπειρωτική ακτή περπατούν ως την Παραμυθιά, όπου συναντιούνται με τη Συμμαχική Αποστολή.

Για την πορεία της 2^{ης} ομάδας συνεχίζει ο Ανδρέας Σταματόπουλος: «... Στη συνέχεια πορεύθηκαν από τον Πέλεκα, Συναράδες, Βουνιατάδες, Αη Μαθιά, Στρογγυλή, Περιβόλι και κατέληξαν στην ακτή Καλυβιώτη απ' όπου στις 6-7 Οκτώβρη οι πατριώτες Κωτσής Γαστεράτος (Γιάνναρος) και Αλέξης Μοναστηριώτης (Μπακιούκας) τους μετέφεραν με βάρκες με πανιά στην ελεύθερη Ηγουμενίτσα. Από εκεί οδηγήθηκαν στο Αρχηγείο του ΕΔΕΣ/ΕΟΕΑ στην Παραμυθιά και μετά στη Νότια Ιταλία.

Σύμφωνα με πληροφορίες, το πλήρωμα ήταν μικτό από Αμερικανούς και Νεοζηλανδούς.

Ο πρώτος πιλότος ήταν πανύψηλος (πάνω από δύο μέτρα), με πρόσωπο που έμοιαζε με ... νεκροκεφαλή.

Ένας άλλος, με μαύρα μαλλιά, έγραψε σε χαρτονόμισμα του ενός δολαρίου το όνομά του Raymond Bushing και το βαθμό του Σμηναγού.

Ο βομβαρδιστής ήταν ηλικίας 17 (!) χρονών και λεγόταν Henry ..

Άλλος ένας ήταν ζανθός και είχε επίσης το όνομα Raymond ...»

Ο Ανδρέας Σταματόπουλος είχε δει το καμένο Liberator το μεσημέρι της 30ης του Σεπτεμβρίου 1944. Βρισκόταν κάπου 600 μέτρα βόρεια από το σπίτι του Αντώνη Μπότη και περίπου 80 μέτρα δυτικά του δημόσιου δρόμου του Λιβαδιού. Ήταν καμένο και κομμένο σε τέσσερα κομμάτια. Δεν είχε χρώματα παραλλαγής και όλες οι επιφάνειες είχαν το χρώμα του γυμνού ντουραλουμίνιου. Στα κάθετα ουραία έφερε τα κόκκινα σημεία της 461 Ομάδας Βομβαρδισμού.

Η απώλεια του B-24 που προσεδαφίστηκε στην Κέρκυρα ήταν η μοναδική που είχε η 461^η μοίρα εκείνη την ημέρα.

Στις 21 του Νοέμβρη 1944 το πλήρωμα πετούσε και πάλι.

Αναφορές σε τοπικές πηγές

Η προσγείωση του B-24 στο λιβάδι του Ρόπα στις 25 του Σεπτεμβρίου του 1944 και η διαφυγή του πληρώματος παραμένει ένα συμβάν για το οποίο δεν έχουμε πολλές αναφορές στη τοπική βιβλιογραφία:

- Ο Μητροπολίτης Μεθόδιος αναφέρει μόνο λίγες γραμμές με λανθασμένες πληροφορίες:

«... Ηκούσθη η φήμη ότι χθες, προς το εσπέρας, έπεσεν εις το λιβάδι Ρόπα Αγγλικόν αεροπλάνον καιόμενον, και ότι εκ των επιβαινόντων δύο απηνθρακώθησαν, τέσσαρες (;) δε κατήλθον δι' αλεξιπτώτων, αλλ' αγνοούνται πού κατέφυγον.

Οι Γερμανοί κατέλαβον το πεσόν αεροπλάνον, παρέλαβον την υποληφθείσαν βενζίνη, και ζητούν τους διασωθέντας αεροπόρους».

- Ο Νικόλαος Τσουκιάς στην αυτοβιογραφία του αναφέρει το περιστατικό παραθέτοντας δημοσίευμα του 1958, όπου αναφέρεται εσφαλμένα ότι το B-24 καταρρίφθηκε από γερμανικά αντιαεροπορικά. Στη διαφυγή των αεροπόρων αναφέρονται ως συντελεστές ο ίδιος και οι: Τώνης Βουτσινάς, Κ. Ζερβουδάκης, Έλιοτ Αργυρός, Κ. Κανακάρης, Γ. Πατέλης, Γιάννης Μεταξάς. Στο Νίκο Τσουκιά στάλθηκε στις 17.02.1946 έγγραφο της Αμερικανικής Αεροπορίας το οποίο υπογράφει ο Ralph Newton κυβερνήτης του B-24 και τιμά τον υπολοχαγό τότε Νίκο Τσουκιά για την προσφορά του στη διαφυγή του πληρώματος.

- Στον τοπικό τύπο το πρώτο δημοσίευμα για το περιστατικό στο Λιβάδι του Ρόπα επισημαίνεται στα 1946. Στην οργάνωση της διαφυγής αναφέρονται κι εδώ ο Ζερβουδάκης, ο Α. Βουτσινάς, ο καθηγητής Καλογερόπουλος, ο δικηγόρος Σπ.

Ζαβιτζιάνος, ο Έλιοτ Αργυρός, ενώ τη γενική εποπτεία και οργάνωση έχει ο υπολοχαγός Νίκος Τσουκιάς του ΕΔΕΣ.

Μετά 80 χρόνια

Σήμερα, 80 χρόνια μετά την αναγκαστική προσεδάφιση του Β-24 στο Λιβιάδι του Ρόπα, έχουν διευκρινιστεί τα γεγονότα εκείνων των ημερών, αλλά κάποιες σημαντικές ή ασήμαντες λεπτομέρειες της διαφυγής ίσως δεν διευκρινιστούν ποτέ, καθώς οι πρωταγωνιστές, Αμερικανοί και Κερκυραίοι, έχουν φύγει προ καιρού από τη ζωή.